

30 november 1918

Spa, 29 november. Belgisch bericht: De linie, vandaag door de bereiden voorhoeden bereikt, is de Duits-Belgische grens.

Londen, 29 november. Heden hebben onze oprukkende troepen de Duitse grens bereikt over het gehele front van even ten noorden van het Groothertogdom Luxemburg tot de nabijheid van Eupen.

Bij de soldatenraden der vierde armee en in het Duitse hoofdkwartier te Spa.

Om 5 uur werd aan de bittertafel het plan geopperd, en om 6 uur zaten we reeds met ons drieën in de trein, op weg naar het zuiden.

Waarheen we zouden gaan, wisten we nog niet. Het was ons eigenlijk ook totaal onverschillig, omdat we maar één doel hadden: het terugtrekkende Duitse leger. Het leger in aftocht zou op alle plaatsen wel gelijk zijn.

Alles was zo vlug gegaan, dat wij – behalve ettelijke repen chocolade en dozen sigaretten – geen bagage bij ons hadden. Zoals wij, alle drie student te Amsterdam, van het college kwamen, stapten wij in de sneltrein naar Roermond. Passen of legitimatiebewijzen hadden we niet in ons bezit. Het enige stuk, waarop wij ons in uiterste nood zouden kunnen beroepen, was een oude perskaart van een Hollands weekblad, die een van ons drieën toevallig bij zich had.

Omdat Susteren het snelst en het veiligst te bereiken was, besloten wij daar eerst een kijkje te nemen, maar een joviale, hartelijke Limburger raadde ons aan om door te gaan naar Maastricht en vandaar via Kerkrade de Duitse grens te passeren. Dat wij geen

passen hadden, hinderde volgens hem niet. In Duitsland vroegen ze er niet naar en hij zou ons wel over de grens helpen.

Zo stonden wij de volgende morgen om 11 uur met ons drieën aan de grens bij Kerkrade. Een Hollandse grenskomies deed ons de vrij overbodige vraag of wij "bagage" bij ons hadden. Het wijzen op onze lege handen bevredigde hem niet.

"Geen sigaretten of Kwatta, heren?" En met een kennersblik inspecteerde hij onze verdacht opgebolde jaszakken.

"Een paar sigaretten!" Antwoorde ik "Een enkel stukje Kwatta!" Excuseerden de anderen.

"Mag ik niet doorlaten, heren!" Klonk het heel streng.

We vreesden het ergste en begonnen elk met één zak leeg te halen. Een berg sigaretten en Kwattarepen stapelden zich op.

"Niet meer, heren?" De wijze, waarop het gevraagd werd, bewees ons afdoende, dat de fiscus bevredigd was. Wij keerden daarom elk een lege zak binnenstebuiten en na dit overtuigend bewijs, glimlachte de Hollandse ambtenaar, stak een van onze sigaretten op en wenste ons goede reis.

Van dit ogenblik af hadden wij niets dan geluk op onze tocht. Het begon al dadelijk voorbij de grens, waar een elektrische tram naar Aken voor ons klaar stond. Een wagen van lijn negen te Amsterdam met aan elke lus twee passagiers zou leeg genoemd kunnen worden, vergeleken bij deze Duitse tram, en ook viel het ons onmiddellijk op, hoe verwaarloosd het materieel eruitzag. Maar wat nood! Al zaten wij ook drie hoog op elkaars schoot, we waren op weg naar Aken, waar – dit werd ons door de onder en boven ons

zittende passagiers eenparig verzekerd – de vierde armee thans doortrekkend was.

In de omtrek van Aken waren alle grote wegen vol Duitse troepen en het trof ons dadelijk, hoe ordelijk deze afdelingen zonder uitzondering marcheerden. Bij Aken stapten wij uit, om getuige te zijn van de intocht der fronttroepen in de eerste Duitse stad. Uit bijna alle huizen wapperde de Duitse vlag – rode vlaggen zag men er in het geheel niet –; op sommige plaatsen had men een kleine versiering van groen aangebracht en over de straten hingen grote doeken met: "Willkommen unsern unbesiegten Kriegern."

Voor de huizen stonden de vrouwen en kinderen. Ze wuifden met zakdoeken; het was duidelijk, dat zij de teruggekeerde jongens een groet van welkom in de heimat niet wilden onthouden, dat zij het zich tot een plicht rekenden, om de mannen, die toch allerminst schuld hadden aan de ineensstorting van het vaderland, op passende wijze dank te brengen voor alles, wat ze daarginds hadden gedaan.

Maar hoe weemoedig en triest deed juist dat bijna plichtmatig wuiven aan! Hoe anders hadden zij allen, soldaten en burgers, zich de terugkeer vroeger voorgesteld! En toen wij die mannen daar voorbij zagen trekken, sommigen onverschillig voor zich uitziend, anderen gedwongen glimlachend; maar ook velen – vooral de officieren – doodsbleek, met starre blik, de lippen op elkaar geperst, zich met zichtbare inspanning goed houdend om niet in snikken uit te barsten, – toen kwam een grote ernst over ons, toen greep een machtig medelijden ons aan en voelden wij de diepe tragedie van deze met groen getooide soldaten, trekkend door de versierde en bevlagde stad.

Zo was dus de intocht in de eerste Duitse rijksstad van de eens zo krachtige vierde armee! Hoe was het aan de grens, hoe zou de houding van de troep zijn bij het binnenkomen van de heimat?

We liepen onwillekeurig de troepen tegemoet, in de richting van de zwart-witte steen, waar velen voor het eerst na jaren weer de voet op Duitse bodem zouden zetten.

Toen we bij de rijksgrens aankwamen, was het er merkbaar verlaten en eenzaam. Juist was een divisie gepasseerd en er waren een paar minuten zelfs geen soldaten te zien.

Toen, in de verte, kwam een nieuwe afdeling: Duitse gardeinfanterie. Ze liepen lusteloos en vermoeid, sjokten langs de weg, onverschillig, apathisch, zoals zij al dagen en dagen langs de wegen in België hadden voort gesjouwd. Blijkbaar waren zij zich er niet van bewust, zo dicht is bij de grens te zijn. Drie officieren te paard reden voor. Een van de drie had een kaart in zijn hand en wees naar de zwart-witte steen. Het was of de paarden stokten, een ogenblik niet verder wilden.

De majoor wendde het paard en riep met een van emotie trillende stem: "Kameraden, Achtung! Die Heimat."

Het was of zijn woorden plotseling al die mannen elektriseerden. Ze strekten de lichamen; al de onverschilligheid was verdwenen; het was of er nieuw leven in die soldaten kwam en in dreunende pas defileerden zij voorbij deze zwart-witte steen, betraden zij de vaderlandse grond, waarheen hun gedachten al die jaren van ellende en ontbering waren gegaan.

En toen gebeurde er iets heel onverwachts, wat ons ten zeerste trof. Als uit één mond riepen allen: "Es lebe Hindenburg! Hoch! Hoch! Hoch!"

Was het geen treffend bewijs, hoezeer bij deze mensen de figuur van de oude veldmaarschalk nog steeds het symbool van hun vaderland was?

Wij marcheerden met de colonne naar Aken terug en bij onze gesprekken met soldaten bleek het ons, dat zij geheel op de hoogte waren van de toestand in Duitsland. De meesten onder hen spraken er vrij onverschillig over. Een Hessische boerenjongen was het alles "gleich egal". Hij verlangde naar huis, en of de keizer en de groothertog nog regeerden liet hem volmaakt koud.

Het frappeerde ons sterk, dat bij deze manschappen geen verbitterde stemming tegen de keizer heerste. "Der Kaiser hat den Krieg nicht gewollt!" Dit hoorden wij in allerlei toonaarden telkens weer van officieren en soldaten en ook van burgers, ja, zelfs ook van de leden der soldatenraden, die we later mochten ontmoeten. Dat hij afgetreden was, vond men algemeen uitstekend – al beweerde ook een soldaat: "Unsere Division ist noch Kaisertreu!"

Dat er in en om Aken geen haat tegen de keizer bestond, bleek ons onder meer uit het feit, dat het portret van Willem II nog op verschillende plaatsen hing. Toen wij daarover onze verwondering uitspraken, merkte een Duitser op: "Warum nicht? Wir haben noch keinen Ersatz dafür!"

Ook trof het ons, dat deze soldaten zich niet overwonnen voelden. Verscheidene malen werd mij verzekerd: "Wij hadden niet terug hoeven te trekken. Onze stellingen waren niet te nemen, maar we moesten terug op bevel van het hoofdkwartier!" Hoe de geest bij

de andere grondtroepen was, weet ik niet meer, maar zeker is het, dat bij deze soldaten van demoralisatie nog geen sprake was.

"Wir sind nicht zerschlagen, sondern die Heimat ist zusammengebrochen", zegde mij een jonge, krachtige kerel.

Voor Hindenburg had men een algemene verering, maar groot was de haat tegen von Tirpitz en vooral tegen Ludendorff. "Hij heeft het onmogelijke van het leger gevergd!" was het telkens, en typerend voor de soldaten – in dit opzicht zijn ze overal gelijk – was de woede, die er sprak uit hun opmerking, dat zij door Ludendorff bijna nooit met verlof naar die Heimat waren gezonden. Dan vielen ze elkaar dadelijk bij. "Drie dagen thuis in vier jaar tijd!" zegde mij een veldartillerist van de garde. "Das hat man doch nicht machen sollen!" "Eens in de twee jaar!" riep een ander. Ook bij deze soldaten was het weinige verlof de grootste grief tegen het oppercommando.

In Aken gingen wij allereerst naar de bekende Elisenbrunnen, waar een militaire kapel speelde en waar het wemelde van officieren en soldaten.

Het viel ons op, dat sommige officieren hun nationale kokardes en hun onderscheidingstekens nog droegen, terwijl anderen zich daarvan hadden ontdaan. Bij de vierde armee had men iedereen de meeste vrijheid gelaten. Ook zagen wij bij de troepen, naast rode vlaggen, de Duitse en andere kleuren. Dit bevreemde ons. Toen wij een officier hierover ondervroegen, toonde hij ons een proclamatie van de soldatenraad, waaruit al zeer overtuigend de geest van grote verdraagzaamheid sprak, die bij de vierde armee heerste. Voor de merkwaardigheid laat ik hier de proclamatie onvertaald volgen:

“Unsere Fahnen!

Welche Fahnen sollen wir tragen, Kameraden,

Auf diese Frage, die an Euch alle herangetreten ist, antwortet Euch

Der Soldatenrat der 4 Armee.

Ihr dürft jede Fahne tragen, die Euer Überzeugung entspricht. Wollt Ihr die rote Fahne tragen als Zeichen der Freiheit, die wir errungen haben, so lasst sie fröhlich im Winde flattern. Wollt Ihr die scharzweiz-rote Fahne tragen, das Banner, unter dem wir siegreich einer Welt von Feinden widerstanden haben, so lasst es weiter in Ehren wehen.

Und wollt Ihr, das Eure Landesfarben auf dem Rückmarsch Euch begleiten, so schmückt Euch mit ihnen nach Herzenslust. Der Soldatenrat zwingt niemand unter eine bestimmte Fahne oder Farbe, denn Freiheit des Einzelnen und der Allgemeinheit, Freiheit im Kleinen wie im Grossen ist, unzer vornehmstes Gesetz.

Soldatenrat der 4 Armee.“

De officieren brachten elkaar algemeen saluut; bij het officierenkorps werden onderling de rangen streng gehandhaafd. De soldaten groetten de officieren echter niet. Een enkele maal zagen wij dat een soldaat salueerde, maar dan was blijkbaar een "vriendelijkheid", een bewijs van sympathie, een groet dus, die voor de officier meer waarde had dan het strafste saluut van voor de revolutie.

De kanonnen – alle gecamoufleerd – waren met groen versierd. Wij zagen zelfs op sommige stukken kleine kerstbomen als symbolen van de eindelijk herkegen vrede vooruit gedragen.

Bij onze wandeling door Aken hebben wij maar twee rode vlaggen gezien namelijk uit de kamer van de soldaten- en arbeidersraad in het stadhuis en bij de soldatenraad in het Hotel nu Nord.

Op advies van onze brave Limburger, die ons de tocht over Kerkrade had aangeraden, hebben wij onze intrek genomen in het Hotel Kaisershof. Dit bleek de tweede goede raad, die hij ons mee had gegeven, want hierdoor zijn wij op onverwachte wijze in aanraking gekomen met de soldatenraad van de vierde armee, die voor ons de weg opende naar Verviers en Spa, ja, zelfs tot het Duitse hoofdkwartier en generaal von Winterfeldt toe. Dankzij ons verblijf in Kaisershof en – het zij met alle bescheidenheid gezegd – onze gewaagde brutaliteit, werden wij, die als onschuldige reizigers onze tocht waren begonnen en nog nooit één regel in een krant hadden geschreven, binnen enkele uren tot invloedrijke persmannen gepromoveerd, tot geziene Hollandse journalisten, die met hun wel gesneden pen de neutrale pers moesten voorlichten.

Hierover in een volgende brief.

1 december 1918

De Belgen bezetten Aken.

Parijs, 30 november. Draadloos opgevangen. Het Belgische hoofdkwartier aan het vierde Duitse leger: wij keuren het zenden van een brigade Belgische cavalerie ter bezetting van Aken vandaag goed.

De intocht van koning Albert te Luik.

Maastricht, 30 november. Een onafzienbare menigte wachtte vandaag te Luik de koning op. Tegen half twaalf klonk een gejubel

zonder einde: voorop komende van Ans, de koning in generaalsuniform te paard, de koningin naast hem. Gekomen voor het Ile de Commerce reed het koninklijk paar tussen de perken door, rechts de koning, links generaal Leman, in het midden de koningin, achter hen een hele staf van Belgische, Franse en Engelse officieren. Toen begon het defilé der troepen, eerst de drie linieregimenten, het 9e, 15e en 12e regiment met de muziek voorop. De troepen zagen er keurig uit, het zonnetje was in de koude dag even doorgekomen. De muziek bleef staan en sloot zich naderhand bij de troepen aan. Op de vaandels stond vermeld, waar de troepen gevochten hadden: Merkem, IJzer, Nieuwkerke en Langemark. Aan het gejuich kwam geen einde. Bij deze regimenten waren veel jongens uit Luik, zodat men nu en dan hoorde roepen Louis, Albert, als er een herkend werd. Achter de vaandels liepen enige militairen, die overgebleven waren van de oorspronkelijke regimenten.

In het 10^e linieregiment marcheerde de kroonprins voorop. Ook hij werd door het volk toegejuicht. Na de linieregimenten kwam de lichte artillerie met muziek te paard met hun 75 mm kanonnen gecamoufleerd, en verder hadden alle manschappen de geweerkolven enz. met bloemen versierd. Daarna kwam het tweede regiment artillerie van de 15,5 mm kanonnen, de bediening te voet en de kanonnen getrokken door auto's. Tussen de kanonnen in liepen de honden, met de nationale kleuren getooid. Volgden de militaire wielrijders op zwarte fietsen in kaki met de stalen helmen op. Ten slotte in draf de cavalerie.

Na afloop van het defilé werden toespraken gehouden en bloemstukken aangeboden. Een auto vol bloemen volgde de cavalerie en wachtte het koninklijk paar op. Dit sloot de stoet.

Uitroepen als: Vive notre roi, vive la reine Elizabeth, daverden door de lucht. Er was vreugde, maar geen uitgelatenheid.

Het koningspaar zette zijn tocht door de stad voort onder de geestdrift van het volk en reed naar het stadhuis, waar het door het stadsbestuur werd verwelkomd en vandaar naar het paleis van justitie, waar de Duitsers in de oorlogsjaren hebben recht gesproken. Hier middagmaalde het.

De troepenschouw had geduurd van 11 u 30 tot 12 u 45. Het koninklijk paar ging daarna naar de kathedraal, waar kardinaal Mercier de dienst leidde. Vanavond is er een grote illuminatie in de stad. De bewoners hebben al 14 dagen op hun gas en elektriciteit bezuinigd om de stad vanavond in een zee van licht te doen baden.

Ze was een en al vlag, langs de huizen, over de straten en op de boulevards. Ook waren er draperieën gespannen.

Tegenover de universiteit, waar een gehele wijk in het begin van de oorlog is verbrand, hingen half verbrande vlaggen met de mededeling, dat deze uit de brand van augustus 1914 zijn gered.

Morgen zullen er grote feesten in de stad zijn. Het wemelde er van Engelsen en Schotten. Ook veel Franse, Belgische en Engelse generaals bewogen zich onder het volk. Van haat tegen de Nederlanders heeft niemand iets kunnen bespeuren.

Bij de soldatenraden der vierde armee en in het Duitse hoofdkwartier te Spa.

Nadat wij een hele dag in en om Aken hadden rondgedoeld, keerden wij 's avonds naar ons hotel terug. Het bleek ons, dat in het hotel Kaisershof ook nog een cabaret en een bar waren. Daar wij

toch niets beters te doen hadden, besloten wij die avond eerst naar het cabaret te gaan; de bar – die tot 2 uur geopend was – stond als slot op ons programma.

Het kleine theater was stampvol met officieren en soldaten. Er werd een gemengd programma gegeven, ongeveer als in het Centraal Theater te Amsterdam en al te veel belangstelling was er bij het militair publiek niet. Totdat een declamator optrad, die – met begeleiding van piano – een melodrama voordroeg, dat dit militaire auditorium onmiddellijk trof. Het was een vrij sentimentele geschiedenis van een soldaat, die een zwak moment aan het front heeft, wanneer hij aan zijn heimat denkt, maar ten slotte door roffelvuur weer tot de harde werkelijkheid wordt teruggevoerd. Er was een stille, gespannen aandacht in de zaal, tot plots een burger – als een tweede Cyrano – midden tussen het publiek opspringt en tegen de dikke dramaturg schreeuwt: "Hou je mond nu maar! Met dat chauvinisme hebben wij afgedaan. Wij willen een nieuwe maatschappij. Wij zijn sociaaldemocraten!"

Maar dit was de man op het toneel niet naar de zin. Hij protesteerde kalm en bedaard. Als men over "politiek" wou debatteren, kon men bij hem komen, maar hier wilde hij ongestoord zijn repertoire voordragen.

Het publiek bleek op de hand van de sympathieke jonge artiest te zijn en toen de manifestant met luide stemverheffing en een stevige slag op zijn borst, nogmaals verzekerde, dat hij "sociaal-democraat" was, klonk door de hele zaal zulk een honend gelach en gejoel, dat de rode makker het het verstandigst vond luid protesterend de aftocht te blazen.

Wij zaten met ons drieën vóór in de zaal, vlak bij het toneel en hadden ons gedurende dit politieke "standje" niet bepaald neutraal gehouden. In onze sympathiebetuigingen voor de man op het toneel waren wij misschien wat studentikoos luidruchtig geweest, althans, het was de declamator opgevallen, en onmiddellijk na afloop der voorstelling sprak hij ons dan ook in de bar aan. Zodra wij ons als Nederlanders kenbaar hadden gemaakt, had hij zijn conclusie reeds getrokken.

"Ah? Sie sind wohl von die Presse?"

Een ondeelbaar ogenblik keken wij elkaar aan; toen hadden we tegelijk hetzelfde besluit genomen: we waren alle drie van de pers.

"Maar dan kan ik de heren misschien van dienst zijn. Ik heb enige kennissen bij de soldatenraad. Als je wil, dat ik u introduceer."

Het ging ons eigenlijk wel een beetje te vlug, maar we begrepen, dat weigeren onmogelijk was. Wat voor indruk moest de man van de Nederlandse pers krijgen als wij zo'n aanbod niet met beide handen aannamen? En zo stonden wij 5 minuten later reeds tegenover een soldaat met een witte band om zijn mouw, die ons met opvallende hartelijkheid ontving.

"Ja, wissen Sie, die Presse is für uns die Hauptsache!"

Wij knikten toestemmend, begrepen het volkomen. "Van welk blad is u?"

De vraag werd gedaan aan onze collega, die in het bezit was van een oude perskaart. Hij noemde het weekblad, waarvan "der Herr Soldatenrat" blijkbaar nooit had gehoord.

"En u?"

Mijn vriend trok extra lang aan zijn sigaret. Vol spanning wachtte ik op het antwoord. Blijkbaar had hij er niet zo gauw een gereed. Toen herinnerde hij zich bijtijds dat hij abonnee was van een groot Amsterdams blad en met een zeer vrije vertaling maakte hij daar "Inhaber" van. Inhaber? ... Dus bezitter van een heel dagblad! Hij maakte op de soldatenraad merkbaar indruk.

"En u?" De vraag werd op mij gericht.

"Ik zal u straks een kaartje geven!"

Het kaartje vergat ik, tot heden is het de soldatenraad van de vierde armee nog niet bekend welk blad ik vertegenwoordig.

Er was niet meer aan te ontkomen. Men had ons aangesteld tot vertegenwoordigers van de grote pers ... We besloten het te blijven. Vier dagen lang zijn wij "journalist" geweest en we hebben er geen berouw van gehad. De twee woordjes "Holländische Presse" blijken een toverformule te zijn, die ons overal de poorten – bij soldatenraden, divisiecommandanten, ja, zelfs bij de commissie voor de wapenstilstand te Spa – ontsloot. Die twee toverwoorden hebben ons meer dienst bewezen, dan 10 legitimatiebewijzen of passen hadden kunnen doen.

Enmaal benoemd tot journalist, wilden wij het ook volkomen zijn en het interviewen werd ons tot een ware manie. Wij ondervroegen soldaten, burgers, officieren en vliegers, we paptten aan met matrozen uit Kiel en met barmeisjes uit Aken, we verbroederden ons met maraudeurs achter het front even goed als met de adjudant van generaal von Winterfeldt, in één woord, wij beoefenden de grote reportage met zulk een ijver en vuur, dat zelfs de bekendste gildebreeders zich niet over ons behoeven te

schamen. De resultaten hoop ik verder in deze brieven neer te leggen.

Uit onze gesprekken, welke wij die avond in de bar voerden met de officieren van het vierde armee, die zo van het front kwamen, leek ons, dat zij eigenlijk geen van allen een goed begrip hadden van wat de soldatenraad eigenlijk is en hoe die werkt. Zeer opmerkelijk was de vraag van een luitenant aan de soldaat, die ons zou introduceren: "Herr Soldatenrat, sagen sie mal, wass ist denn das, ein Soldatenrat?" En zeer gemoedelijk trachtte de soldaat de officier zijn positie duidelijk te maken en met een zekere trots zegde hij: "We hebben onszelf aangesteld".

Dat "Herr Soldatenrat" ergerde sommige officieren wel. Een Hauptman stootte mij even aan en zegde schamper: "Hören sie mal: Herr Soldatenrat!"

Over het algemeen was de verhouding tussen officieren en soldaten echter zeer gemoedelijk. Volgens de meeste manschappen, die wij spraken, was dit trouwens ook aan het front al zeer lang het geval. Men schikte zich algemeen in de nieuwe toestand. Maar een enkele maal kroop toch het bloed, waar het niet gaan kon. Een officier, die wat veel gedronken had en dus niet zo scherp op zijn woorden lette, liet zich in zijn opwinding ontvallen: "maar hoe kan een volk van 70 miljoen zielen ooit door een "Satler-Gesellen" geregeerd worden. Zulke opmerkingen waren echter uitzondering.

Allen gaven zij de schuld van de ineenstorting van Duitsland aan de politiek, aan Ludendorff vooral, die bij hoog en laag in het leger gevreesd was. Een bataljonsarts, een zeer sympathieke Rijnlander, zegde mij: "Wat de politiek aangaat, staan wij, Duitsers, nog in de kinderschoenen. Politiek leren wij nooit!" En iets later: "Wij,

Duitsers, zijn de laatste jaren te materialistisch geweest. We hadden geen idealen meer!"

Zeer trof het mij, hoe allen – zonder uitzondering – sterk onder de indruk waren van de schrikkelijke val van Duitsland. Wanneer ze daarover spraken hadden ze soms moeite zich goed te houden, en zag men meermaals tranen langs de wangen glijden. Werkelijk schrijnend was de opmerking van een eenvoudig barmeisje: "Ich bin ein schlechte Mäglein gewesen, aber wenn ich unsere Jungens zurückkommen sah, dan habe ich geweint!"

Er viel een merkbare stilte in het zaaltje en opeens snikte het kind het uit en verliet de bar.

"Ja, ja!", zuchtte een Duitser en keek strak voor zich. Het was, of een zekere verbondenheid over allen kwam, dat men zich schaamde tegenover ons, de vreemdelingen, en wij voelden ons in deze kring een ogenblik te veel.

De volgende morgen om klokslag 10 uur, meldden wij ons bij de soldatenraad in het hotel du Nord. Wij werden onmiddellijk binnengelaten. De voorzitter, Schanz, een ingenieur, maar gewoon soldaat met een zeer intelligent gezicht, sprak ons toe. Hij begon met ons welkom te heten als vertegenwoordigers van de Nederlandse pers. Dit maakte op één van mijn collega's zulk een indruk, dat hij dadelijk naar een bloc-note greep en aantekeningen ging maken.

Herr Schanz legde ons het doel en het werken van de soldatenraad uit. Hun voornaamste taak is thans de revolutie bij het leger in goede banen te leiden. Manschappen, die het verband verloren hadden, moesten zich melden bij de soldatenraad. Ze werden – om de slechte elementen onschadelijk te maken – ontwapend en door

de soldatenraad in nieuwe groepen ingedeeld. Verder zorgden zij voor de proviandering en verspreidden zij proclamaties onder het terugtrekkende leger, om de soldaten het wezen der revolutie duidelijk te maken en hen te waarschuwen tegen het bolsjewisme. Want in het bolsjewisme zagen zij voor Duitsland het grootste gevaar. Ons werd een proclamatie overhandigd, die de volgende kenschets bevat: een bolsjewiek is iemand, die de boel op zijn kop wil zetten, niet als wij om een nieuwe en betere staat van zaken te scheppen, maar ter wille van de omwenteling zelf, iemand die zich bij de puinhopen wil verrijken." Enzovoort.

Met trots wees de heer Schanz er op, dat de revolutie te Aken geen offers had gekost en dat de orde overal streng gehandhaafd werd. Hoe de toekomst van het Rijnland zou zijn, kon hij ons niet zeggen. Het streven was: een afzonderlijk zelfstandig Rijnland te stichten, een bufferstaat tussen Pruisen en België. Maar zuiver consequent was de soldatenraad hierin toch niet, want even later verkondigde hij weer de stelling, dat Duitsland één geheel moet blijven, dat alle Duitsers geestelijk bij elkaar behoren. En ook waren ze van mening, dat Duitsland zijn koloniën gedeeltelijk terug moest hebben. Het kwam ons voor, dat zij het liefst op een federatieve republiek willen aansturen.

De indruk, die wij van deze soldatenraad kregen, was, dat een vaste basis, waarop wordt gewerkt, eigenlijk ontbreekt. Een officier drukte dat mijns inziens zeer juist uit, toen hij zegde: "Sie arbeiten ins Blaue hinein!" Maar zeker is het, dat zij allen met de heilige wil zijn bezielde om het goede te doen, dat bij deze mannen zijn grote, treffende liefde voor hun land en hun volk voorzit en dat zij dag en nacht werken aan de taak, die hun door hun kameraden is opgelegd.

De heer Schanz eindigde met ons dezelfde verzekering te geven als zijn collega, dat de Raad geheel tot onze beschikking stond, ja hij bood ons zelfs een auto aan om het hele Rijnland door te rijden, opdat wij ons persoonlijk ervan zouden kunnen overtuigen, dat de revolutie zich overal ordelijk had voltrokken. Daar wij echter liever naar België gingen, vroegen wij daarvoor hun medewerking, waarop de soldatenraad ons dadelijk een auto naar Verviers aanbood.

Te St.-Ghislain bij Bergen zijn 30 bommen ontploft, waardoor het station en de spoorweg zijn verwoest. De schade wordt op twee miljoen frank geschat.

2 december 1918

De wapenstilstandscommissie te Spa heeft zaterdag over de kwestie der internering van Mackensen's leger beraadslaagd. Volgens de Duitse opvatting van de wapenstilstandsovereenkomst mag dit leger niet worden geïnterneerd doch moet het zich onverwijld achter de Duitse grens terugtrekken.

In Aken tijdens de bezetting der Belgen.

Een correspondent meldt ons:

Hedenmiddag keerde ik met moeite uit Aken terug, waar gisteravond een gedeelte van de Belgische bezettingstroepen binnen waren gekomen (anderen volgden nu).

Tot dat tijdstip was alles rustig in Aken – men hoopte geen Belgische bezetting te zullen betamen – waarschijnlijk bevreesd voor meer wraak.

Hedenmorgen was overal ongeveer het volgende in het Frans en het Duits aangeplakt: tot nader order is alle verkeer op straat tussen 7 uur 's avonds en 5 uur 's morgens – Belgische tijd – verboden.

De cafés, theaters, enz. blijven tot nader order gesloten.

Alle vervoer van personen of goederen in de stad per rijtuig of wagen is verboden – uitgezonderd de trams.

Alle verzamelingen op straat van mensen zijn verboden en zullen eventueel met gebruik van wapens uit elkaar gejaagd worden.

Voor hedenavond 1 december moeten alle wapens ingeleverd zijn.

Huiszoekingen kunnen te allen tijde overal plaats hebben.

Bij ontmoetingen op straat met Belgische officieren, moeten de burgers van het trottoir gaan en het hoofd ontbloten.

(Mij werd door twee officieren de hoed afgerukt, niettegenstaande ik zegde Hollander te zijn. Terwijl met de rijzweep anderen de hoeden werden afgeslagen).

Het verschijnen, verkopen enz. van kranten en drukwerk is verboden.

Niemand mag Aken verlaten of er binnenkomen. Tussen 4 uur 's avonds en 8 uur 's avonds moet licht branden in de parterres van alle huizen.

Bij overtredingen van bovenstaande artikelen zal men op staande voet doodgeschoten wordt.

De stad wordt direct een boete opgelegd.

Tien gijzelaars moeten steeds op het stadhuis zijn, om de 24 uur worden zij door 10 andere afgelost.

Deze aanplakbiljetten waren ondertekend door de Belgische militaire commandant "Gracia".

In mijn hotel kwamen hedenmorgen in Aken een Belgische geestelijke met twee Belgische militairen. De geestelijke trad zeer ruw op tegen een Duitse logé, die vroeger beweerd zou hebben, dat België Duits zou blijven.

3 december 1918

Geallieerde correspondenten die te Spa zijn geweest, waar naar men weet de commissie voor de wapenstilstand vergadert, melden, dat generaal Nudant (de voorzitter) is getrokken in het huis, waar de keizer heeft gewoond, generaal Haking in het vroegere verblijf van Ludendorff vertoeft en Haig in het huis, dat altijd voor de rijkskanselier beschikbaar was. De correspondenten hebben gehoord, dat de leden van de Duitse generale staf volop te eten hadden en dat dit de soldaten een doorn in het oog was.

De correspondent van het Journal vertelt hoe de zogenaamde troonsafstand van de Keizer in zijn werk ging. Aldus: op 8 november verscheen Hindenburg 's ochtends om ongeveer 10 uur ongeveer op de drempel van Hotel Britannique. Enkele minuten daarna kwam de keizer aangetuift. Hij droeg het uniform van Pruisisch generaal met een ruime jas. Toen ging hij met Hindenburg naar de grote kamer boven de voordeur, waar ze langer dan een half uur redeneerden. Daarna kwam de keizer terug, en reed met een generaal in de auto weg, terwijl Hindenburg een diepe buiging maakte. In volmaakte stilte zonder gejuich, zonder een woord van vaarwel ging Willem in ballingschap.

Vierentwintig uur daarna nam de revolutionaire raad de leiding van zaken in handen.

Te Spa wemelt het thans van Fransen, Engelsen, Belgen en Italianen, terwijl men tal van Duitsers met een boel onderscheidingstekens ziet. Gewoonlijk vergadert de commissie 's ochtends in de eetzaal van Hotel Britannique. Iedere vertegenwoordiger spreekt (gelijk bij de onderhandelingen van de Duitse commissie onder leiding van Erzberger en Winterfeldt met Foch in de trein) zijn eigen taal terwijl een tolk vertaalt als de ander aan het woord is. Verleden vrijdag heeft een groep Duitse gedelegeerden een divisie Britse cavalerie op weg naar de Rijn voorbij het hotel zien rijden.

Bij de soldatenraden van de vierde armee en in het Duitse hoofdkwartier te Spa.

De auto, die ons naar Verviers zou brengen en ons door de soldatenraad beloofd was, liet op zich wachten. In die tussentijd hadden wij gelegenheid nog iets van het werken van de soldatenraad te zien. Het was een onophoudelijk komen en gaan van officieren en soldaten, die inlichtingen vroegen of bevelen ontvingen. Ordonnansen werden uitgezonden met orders voor de verschillende commando's, terwijl aan anderen stapels proclamaties werden uitgereikt ter verspreiding onder de naderende legerafdelingen. Het viel ons op, dat officieren en soldaten volkomen gelijk werden behandeld. Ieder werd op zijn beurt geholpen. Een officier moest meer dan 2 uur wachten, voordat hij bij de soldatenraad kon worden toegelaten. Toen het eindelijk zijn beurt was, trad hij een weinig onhandig naar voren, maakte een lichte buiging voor de voorzitter en vroeg naar de inlichtingen, die hij verlangde. Het was duidelijk, dat hij zelf niet

goed wist, hoe hij tegen de soldatenraad moest optreden, dat het deze officier, die voor het eerst met dit nieuwe "bestuurslichaam" kennis maakte, grote moeite kostte orders van soldaten te ontvangen. Toen we hem even later vroegen, hoe zijn indruk van de soldatenraad was geweest, antwoordde hij enkel: "Korrekte Leute!"

Even maakten wij nog een moeilijk moment door, toen een jonge Duitser zich aan ons voorstelde als "Kollege". Hij was de Aken als correspondent van een groot Berlijns dagblad werkzaam en bood ons nogal opdringerig zijn diensten aan. Het angstzweet brak mij een ogenblik uit toen hij ons voorstelde gezamenlijk naar het telegraafkantoor te gaan. "Sie haben vielleicht doch auch Depeschen ab zu geben!"

De Amsterdamse "collega" – die als Inhaber van een dagblad het meest in zijn rol bleef – verzekerde hem, dat hij die morgen reeds aan zijn blad had geseind; het "Weekblad" en ik hadden geen haast, zodat de gezamenlijke tocht naar het telegraafkantoor gemakkelijk kon worden afgewimpeld. Onze Duitse persbroeder deelde ons nog mede, dat hij bij Verdun in het begin van 1916 als artillerist een schot door zijn nieren had gehad en daardoor was afgekeurd. Op onze vraag, of de oorlog niet zeer sterk op de zenuwen inwerkte, antwoordde hij glimlachend:

"Och, mijne heren, ik verzeker u, dat ons vak enerverender is. Gisteren ben ik 6 uur bezig geweest om Berlijn op te bellen. Dat maak je zenuwachtiger dan het ergste roffelvuur!"

Het was intussen 1 uur geworden en nog altijd wachtten wij op onze auto. Toen verscheen een lid van de soldatenraad, die ons mededeelde, dat hij ons tot zijn spijt geen auto kon aanbieden. De enige chauffeur, die beschikbaar was, weigerde naar België te

rijden. De geest van de Belgische bevolking werd, nu de laatste troepenafdelingen door Verviers trokken, met het uur vijandiger en hij was bang, dat de Belgen hem op zijn tocht zouden molesteren. Het bleek ons tegelijk, dat men in Aken min of meer bevreesd was voor drastische represaillemaatregelen van de zijde der Belgische bevolking, vooral van de slechte elementen daaronder, en de soldatenraad was daarom bezig een burgerwacht te formeren, die gewapend voor de veiligheid van de inwoners zou moeten waken, wanneer de troepen de stad voorgoed zouden hebben verlaten.

We vreesden al, van de tocht naar België te moeten afzien, toen de voorzitter van de soldatenraad ons aanbod diezelfde avond nog met een vrachtauto naar Verviers te vertrekken, welk aanbod door ons natuurlijk dankbaar werd geaccepteerd.

Intussen bleven wij de gehele dag de gasten van de soldatenraad en werd ons zelfs een "vriendschappelijk" diner in het Hotel du Nord aangeboden. Aan tafel kwam het gesprek op Hindenburg. Wij vroegen, hoe eigenlijk de verhouding van de veldmaarschalk tot de soldatenraden was.

"Der ist uns untergestellt", zegde mij met zichtbare trots een matroos uit Kiel, die mee aanzat. Volgens de soldatenraad hadden ze Hindenburg volstrekt niet nodig en zou de terugtocht ook zonder hem een geregeld verloop hebben gehad. Wij waren natuurlijk te beleefd om dat tegen te spreken, maar in de loop van de dag was ons herhaaldelijk gebleken, dat aan de organisatie van de soldatenraad – vooral van het vervoerwezen – nogal iets ontbrak. De uitspraak van een der leden van het hoofdkwartier te Spa – die we later mochten ontmoeten – dat Duitsland voor eeuwig dank verschuldigd was aan de grijze veldmaarschalk, omdat hij de

terugtocht ook nu nog bleef leiden, lijkt mij dan ook van grotere waarde en volkomen juist.

's Avonds om 7 uur werden wij gewaarschuwd, dat de vrachtauto voorstond. Onze medepassagiers waren: een lid van de soldatenraad, een matroos uit Kiel en een vliegerofficier, die benzine uit Verviers ging halen.

Uit een depot werden eerst dekens, karabijnen, brood en worst gehaald. Het bevreesdde ons, dat de karabijnen geladen werden, maar de legerofficier – een jonge, alleraardigste Elzasser – merkte glimlachend op: "Je kunt nooit weten! We zouden de eersten niet zijn, die onderweg gemold werden!"

Dit vooruitzicht lokte een van mijn "collega's" maar half aan en ik verdenk hem er sterk van, dat hij op dat ogenblik liever via Kerkrade dadelijk weer naar Holland was getrokken; maar hij begreep, dat deze tocht behoorde tot "les risques du métier" en hij voelde zich toch ook te sterk journalist om op zijn weg terug te keren.

Op onze tocht naar Verviers reden wij onophoudelijk voorbij troepenafdelingen – voornamelijk artillerie en infanterie – en bij elke nieuwe afdeling stopte onze auto en werden proclamaties van de soldatenraad aan de manschappen uitgedeeld. Nu en dan zagen wij een vrachtauto naast de weg in het veld liggen. "Da liegt wieder ein Kranke!" Merkte de chauffeur dan op. Ook veel kadavers van paarden passeerden wij. Een paard, dat struikelde en niet dadelijk weer opsprong, werd onmiddellijk doodgeschoten en naast de weg gesleept. De terugtocht mocht geen minuut onderbroken worden.

Even voorbij de Belgische grens schokte de auto plotseling naar beneden, veerde weer op en reed verder. "Die Schuften!" Bromde de chauffeur; het bleek, dat de Belgen de weg hadden

opengebroken. Dit gebeurde voor Verviers nog twee maal en beide keren greep de matroos naar zijn karabijn en mijn nerveuze collega naar mijn arm.

Onze vliegerofficier bleek een allerprettigste reisgenoot te zijn. Zeer trof ons de ongedwongen, joviale toon, waarop hij zich telkens met de soldaten onderhield. Toen ik hem een stuk Kwattareep aanbood – met een Kwattareep deed je in België meer dan met een tien mark-schein – deelde hij dadelijk met een "Bitte Kamerad!" zijn stuk met de matroos en hij fluisterde mij even later in het oor: "Man soll kein schiele Augen machen!" Het was een klein democratisch lesje, dat ik van hem ontving en dankbaar heb onthouden.

Hij was Elzasser van geboorte en kwam uit Straatsburg: zijn vader was van origine Fransman, zijn moeder een Duitse. In het begin van de oorlog, als reserveofficier met de Elzasser troepen naar het oostfront vertrokken, was hij bij Warschau gewond en voor infanterist afgekeurd. Daarna opgeleid tot vlieger, had hij bij Saint-Quentin en later bij Izegem in het vliegereskader onder von Richthoven gevlogen. Toen ik hem vroeg, of hij ook vijanden had neergeschoten, antwoordde hij: "Leider 18" en de manier, waarop hij dit zegde, bewees mij, dat dit "Leider" oprecht gemeend was.

Op onze vraag, wat hij over zijn vroegere tegenstanders dacht, zegde hij ons ongeveer het volgende:

"De Franse vliegers vochten het meest met berekening. Ze vielen alleen aan, wanneer ze kans hadden op succes en waren dan zeer gevaarlijke tegenstanders. Zagen ze echter, dat ze beslist in de minderheid waren, dan retireerden ze tijdig. Meestal viel een Fransman slechts eenmaal aan. Had hij dan geen succes, dan

trachtte hij dadelijk te ontkomen. De Fransen hadden feitelijk het meeste "tactiek!"

Een Engelsman viel altijd aan. Meer dan bij een andere natie, was het voor de Engelsen een soort sport. Ze hielden aan je vast als bulldogs, en wanneer je een gevecht met een Engelsman aanging, wist je vooraf zeker, dat het op leven en dood ging. Ik heb een paar maal de voldoening gehad een Engelsman achter onze linies vlegellam te schieten. Deze jas – en hij wees op zijn jekker van uitstekend leer – heb ik van een Engelsman gekregen, die ik tot dalen had gedwongen en niet had gedood. Hij kwam (zeer sportman)like op mij toe, reikte mij de hand en bood mij onmiddellijk zijn jekker als souvenir aan. Ik accepteerde hem natuurlijk dankbaar, want ... wissen Sie, solches Leder haben wir schon lange in Deutschland nicht mehr!"

De Amerikanen waren volgens hem nog niet zo goed geoefend en als tegenstanders waren ze dan ook het minst gevreesd. Doorgaans waren de Duitse vliegereskaders niet sterker dan 18 vliegers; de beste vliegers vlogen steeds als dekking op de flanken.

Over onze landgenoot Fokker was hij vol lof.

"Verreweg de beste vlieger in heel Duitsland!", verzekerde hij ons zeer uitdrukkelijk.

Het interesseerde ons zeer, hoe deze Elzasser over de tegenwoordige toestand dacht. Toen we hem hiernaar vroegen, haalde hij zijn schouders op en zegde: "Och, ik heb nooit aan politiek gedaan. In de tegenwoordige tijd is het natuurlijk het best, dat wij Frans worden, maar ik voor mij had liever een onafhankelijk Elzas-Lotharingen gezien!"

Hij was van plan van Aken in drie etappes naar Baden te vliegen en daarna zo spoedig mogelijk naar Straatsburg terug. "En dan nooit meer oorlog hoop ik!" zuchtte hij en keek strak voor zich. Dacht hij op dat ogenblik aan de 18 tegenstanders die hij had neergelegd?

De matroos, die ons vergezelde, was een afgevaardigde van de matrozenraad uit Kiel. Aan alle soldatenraden zijn enige matrozen toegevoegd en dezen waren – volgens onze vliegerofficier – doorgaans van het zuiverste "revolutionaire bloed". Onze matroos bleek echter tot de kalmere soort te behoren. Van het bolsjewisme moest hij niets hebben en hij kritiseerde zeer sterk de beruchte Spartacus-groep. Toch was hij van ganser harte de revolutie toegedaan. "Wij doen het alles zuiver en alleen voor de goede zaak, om een nieuw Duitsland te stichten!" Maar op onze vraag, of zij het allen uitsluitend voor de goede zaak deden, antwoordde hij eerlijk: "Leider nicht. Er zijn er velen, die het om het geld doen!"

Hij bood ons zeer kameraadschappelijk een stuk Duits oorlogsbrood aan, dat van uitstekende kwaliteit bleek te zijn. Het had veel van onze Hollandse "kuch", smakelijker en minder droog. Maar de soldatenworst was ons Hollanders te Duits. Ik begreep niet, dat ik ooit op onze eenheidsworst had durven schelden.

Het was al bij negen, toen wij te Verviers aankwamen. Alle hotels waren vol Duitse officieren en het bleek ons onmogelijk ergens logies te bekomen. Op de vrachtauto onder de dekens te slapen, leek ons niet erg aantrekkelijk toe, waarom wij besloten bij de eerste de beste woning, waar licht brandde, onderdak te vragen.

Het was een klein winkeltje, waar wij aanbelden en de Belgen toonde zich allesbehalve vriendschappelijk, toen wij hen ons verzoek om nachtverblijf deden.

"We hebben geen kamer vrij!" Was het en ze waren op het punt om de deur voor onze neus dicht te smijten. "Nous sommes des Hollandais!" riep ik.

"Des Hollandais?" Het was duidelijk, dat deed de stemming deed keren. "Attendez un moment!"

Een ogenblik delibereerden man en vrouw en toen opeens was het op een andere toon: "Entrez messieurs, nous verrons!"

Met de meeste gastvrijheid werd ons daarop een kamer aangeboden en in haar gulle hartelijkheid excuseerde onze gastvrouw zich, dat zij ons niet dadelijk had binnengelaten.

"We dachten, dat jullie Duitsers waren! Et vous comprenez, messieurs, nous avons tant souffert!"

In deze kring waren het plotseling heel andere klanken, die we te horen kregen. Bij de Duitsers het leed, dat ieder de keel toesnoerde, de angst voor de toekomst, als een obsessie is voor jong en oud, hier bij de Belgen het leed, dat in de zielen nog natrilde, de herinnering aan het verleden, dat men niet zal vergeten en niet kan vergeten, maar tegelijk het blijde wachten op de gelukkige toekomst, die ging komen.

Het was 11 uur, toen onze gastheer ons op onze kamer "bonne nuit!" wenste en wij ons ter ruste gingen leggen. Wij dachten in Morpheus' armen gedurende enige uren de oorlog te vergeten, maar in de nacht werden wij gewekt door militaire muziek, die schetterend tot ons opklonk. Langzaam stierven de tonen weg, maar het dreunend gestamp der voetstappen klonk steeds maar door.

Dan opeens gezang: "Die kleinen mädel musz man lieben!"

We hadden ons aangekleed, stonden voor het raam en keken naar de aldoor langs trekkende troepen. Geen licht brandde er in de straat; alleen de maan scheen hoog aan de hemel.

We voelden niet, dat het koud was, zagen met grote ogen naar wat daar langs ons ging, om voor altijd dat beeld in onze herinnering te griffen. Wij zwegen stil. Daar voor onze ogen voltrok zich een stuk geschiedenis, zo groots en zo verschrikkelijk tevens, dat het ons alle drie aangreep.

Een nieuwe afdeling.

"Wir haben noch den Rhein, den alten Rhein!" Het klonk diep tragisch in de stille nacht.

"Wat is dat alles ellendig, o god, wat ellendig!" hoorde ik mijn vriend naast mij zeggen en ik zag, dat hij doodsbleek was geworden.

Stil gingen wij weg van het raam, geheel onder de indruk. Zacht stierf het gezang weg.

Maar alweer dreunde het regelmatige stappen aan, klonk nieuw gezang.

"In der Heimat gibt's ein Wiedersehn!"

Dat was de enige troost, die hun nog overbleef.

We gingen weer naar bed. Langs ons huis duurde de terugmars de gehele nacht door.

De maatregelen der Belgische bezettingsmacht te Aken.

Een bericht aan de Lokal Anzeiger uit Düsseldorf bevestigt het bericht, dat ons gisteren een van onze correspondenten aangaande het optreden der Belgen te Aken seinde.

Wij ontlenen aan het bericht nog de volgende passages uit de proclamatie van de Belgische generaal Gracia: Gijzelaars, die ik zal aanwijzen, moeten zich op het stadhuis te mijner beschikking stellen, en gelden als onderpanden voor de veiligheid van de Belgische bezetting in de stad. Ze moeten zich vanavond om 8 uur (Belgische tijd) naar het stadhuis begeven, en worden daar telkens na 24 uur door een andere groep gijzelaars afgelost.

Alle artikelen, die met mijn goedkeuring verschijnen, moeten zowel in het Frans als het Duits worden gepubliceerd.

Voor het overige stemmen de door de Lokal Anzeiger genoemde bepalingen volkomen overeen met die welke door onze correspondent zijn gesteld.

4 december 1918

Havas seint uit Verviers dat er in het arrondissement Verviers tal van plunderingen zijn vastgesteld, waaraan de Duitsers zich hebben schuldig gemaakt. In de velden zijn verwoestingen aangericht en er zijn verscheidene boerderijen afgebrand.

Bij de soldatenraden van de vierde armee en in het Duitse hoofdkwartier te Spa.

De volgende morgen om 10 uur wachtte onze soldatenraad ons alweer op. Voordat hij naar Aken terugkeerde, wilde hij eerst vragen of hij ons nog met het een en ander van dienst kon zijn. Een

zo grote voorkomendheid maakte ons verlegen en we begonnen nu eerst echt te begrijpen wat een journalist in deze wereld betekent.

Onze journalistieke loopbaan had bijna twee dagen geduurd, we vonden het nu mooi genoeg, bedankten daarom de heer soldatenraad en waren juist van plan onze eigen weg te gaan, toen de Duitser mij veelbetekenend op de arm klopte en zegde:

"Als de heren naar Spa gaan, hebben ze misschien gelegenheid Erzberger in het grote hoofdkwartier te ontmoeten. Over 10 minuten gaat er een tram!"

Spa, groot hoofdkwartier, Herr Erzberger ... Welke prachtige perspectieven openden zich hier voor een journalist! De interviewkoorts had ons zodanig te pakken, dat we 10 minuten later al in de tram zaten, op weg naar Spa. Maar toen we weer tot bezinning kwamen, vroegen we ons af, of men te Spa even naïef zou zijn als te Aken. Van nieuwbakken autoriteiten als soldatenraden was het te begrijpen, dat zij het belangrijk vonden geïnterviewd te worden; voor hen was alles immers nieuw, net als voor ons. Maar zou men in het grote hoofdkwartier even lichtgelovig zijn, zou men ons niet naar onze perskaarten vragen, ons niet enkel en alleen op ons gezicht vertrouwen.

Ik merkte op, dat het "Weekblad" ongeschoren was – hij verontschuldigde zich, dat zijn ambtsbezigheden hem daarvoor geen tijd hadden gelaten – en de "Inhaber" van het Amsterdamse dagblad droeg een groezelige vuile boord. Als vertegenwoordigers der Hollandse pers konden ze zo toch onmogelijk voor de heer Erzberger verschijnen. Het "Weekblad" beloofde zich onmiddellijk te Spa te laten scheren, het Dagblad zou een nieuwe boord kopen – later zag hij van dit plan af, omdat te Spa geen boorden beneden

de 12 mark te krijgen waren en hij bij geen enkel blad deze uitgave ooit zou kunnen declareren – en verder zouden wij op ons goed gesternte vertrouwen.

Het had ons intussen getroffen, dat een heer, die schuin tegenover ons zat, voortdurend naar ons keek. We vonden het natuurlijk nodig hem onmiddellijk te "interviewen", en als toelichtende verklaring voegden wij aan onze vraag toe: "Nous sommes des journalistes!"

"Je le sais, messieurs!" antwoordde hij glimlachend en we zwegen plotseling stil, toen hij doorging:

"Jullie zijn Hollanders nietwaar? Twee dagen in Aken geweest, gelogeed in Kaisershof, één dag te gast geweest van de soldatenraad van het vierde armee, met een vrachtauto naar Verviers vertrokken, vannacht geslapen bij de familie P. en nu op weg naar Spa, naar het grote hoofdkwartier om de heer Erzberger te interviewen, nietwaar?"

We zaten perplex; het was, of wij het in Keulen hoorden donderen.

"Et vous n'êtes pas de journalistes, messieurs. Ah, oui, je sais tout!"

Dit was het toppunt. Ontkennen hielp hier niet; die man wist alles.

De Belg glimlachte fijntjes en zegde: "Ga uw gang maar, heren, u bent geen spionnen en dat is de hoofdzaak. Maar ik zou u aanraden er voortaan aan te denken dat hier veel mensen zijn, die Hollands verstaan!"

Zover was het dus al, dat wij door de Belgische spionagedienst gevolgd werden. Onze journalistieke overmoed dreigde een ogenblik in onze schoenen te zakken, maar de Belg zelf gaf ons onze moed terug.

"Gaat u gerust uw gang, heren, u riskeert absoluut niets meer!"
Zegde hij lachend.

Ons gesprek in de tram had hem blijkbaar gerustgesteld. Hij was zelfs zo vriendelijk ons de weg naar het hotel te wijzen, waar de Duitse missie logeerde en de onderhandelingen werden gevoerd. Met een hartelijk: "Veel succes, heren!" Nam hij afscheid van ons.

Voor het hotel stond een Duitse schildwacht, die ons – zonder naar passen of legitimatiebewijzen te vragen – onmiddellijk doorliet, zodra we hem hadden gezegd, dat wij van de "Hollandse pers" waren.

In het hotel vernamen wij van een schrijver, dat de heer Erzberger diezelfde morgen naar Berlijn was vertrokken.

"Maar als u misschien de generaal von Winterfeldt wenst te spreken. De generaal is het hoofd van de missie!"

Op datzelfde ogenblik kwam een heel jonge luitenant in de hal. De schrijver sprak enige woorden met hem en dadelijk daarop presenteerde de officier zich aan ons als luitenant von Sanden, adjudant van generaal von Winterfeldt. Hij kon ons geen zekerheid geven, dat de generaal ons zou ontvangen, maar graag wilde hij er moeite voor doen en ons tegelijk bij enige leden der missie introduceren.

Hij ging ons voor en liet ons in de tussentijd met de meeste welwillendheid de zaal zien, waar de onderhandelingen worden gevoerd. Het was zondag en dus die dag geen zitting. In een grote zaal zagen we twee lange rijen tafels naast elkaar geplaatst. Luitenant von Sanden deelde ons mede, dat de Duitse gedelegeerden steeds aan de ene zijde, de geallieerden aan de

andere zijde zitten. De onderhandelingen worden namens de geallieerden geheel door de Fransen gevoerd.

Wij werden door de adjudant een ogenblik alleen gelaten. Na een paar minuten echter kwam hij al terug en zijn jongensachtig, vriendelijk gezicht glom van genoeg, toen hij ons mededeelde:

"De generaal zal u graag ontvangen. Wees zo goed mij te volgen."

Ik kan niet ontkennen, dat we alle drie onder de indruk waren. In jeugdige overmoed waren wij naar Spa getrokken, als pseudojournalisten waren wij in het hoofdkwartier doorgedrongen en nu op het punt om als "vertegenwoordigers der Hollandse pers" ontvangen te worden door het hoofd der Duitse missie, generaal von Winterfeldt, die het wapenstilstandsverdrag in het bos van Compiègne had ondertekend. Ik had het gevoel, alsof ik voor het "zweetkamertje" stond.

De generaal, een rijzige, imposante figuur met een zeer sympathiek uiterlijk en al grijzend haar, een man van naar schatting tegen de 60, ontving ons allermenzaamst. Toen wij ons aan hem hadden voorgesteld, nodigde hij ons uit om te gaan zitten en zegde:

"U wenst een interview, mijne heren?"

We knikten bevestigend.

"Als generaal en hoofd van de missie zal ik moeilijk aan uw verzoek kunnen voldoen, maar zeer graag wil ik u enige inlichtingen geven, die wellicht voor de pers van belang zijn. De voorwaarden, die de geallieerden aan Duitsland hebben voorgesteld, zijn geweldig zwaar, nauwelijks te vervullen zelfs. Het is of de geallieerden de grote economische moeilijkheden, de nood, waarin Duitsland

verkeert, niet kunnen of willen inzien. Hoe alles verder zal gaan, kan ik onmogelijk zeggen; maar u zult tot mijn genoegen op uw tocht van Aken naar Spa hebben opgemerkt, dat het terugtrekken zich in de grootste orde voltrekt en dat het leger zich voorbeeldig houdt. Mijn adjudant zal u bij enige leden van de missie brengen, die u zeker gaarne verdere inlichtingen zullen verstrekken".

Toen stond de generaal op, reikte ons de hand en beduidde ons daarmee, dat het onderhoud was afgelopen.

Luitenant Eging ons weer voor en bracht ons naar drie leden van de commissie voor de wapenstilstand, baron von B., Freiherr von und zu B. en Graf R. Na onze tweedaagse omgang met de nogal democratisch aangelegde heren van de soldatenraad was het verschil van milieu, waarin we thans kwamen, wel zeer opmerkelijk.

De drie heren waren in 1916 werkzaam geweest aan het gezantschap te Washington en het scheen ons toe, dat Duitsland bij voorkeur de attachés, die aan de gezantschappen in Amerika werkzaam zijn geweest, voor de onderhandelingen met de geallieerden uitkiest.

Toen we hen vertelden, dat wij de gasten waren geweest van de soldatenraden te Aken, werden we plotseling van interviewers geïnterviewden. Het was duidelijk, dat het deze heren diplomaten hooglijk interesseerde, hoe de verhouding van de officieren tot de soldatenraden was en het bleek ons, dat deze missie in geen enkel opzicht in enig contact met een soldatenraad stond. De proclamatie, die wij hen overhandigden, vonden zij "zeer interessant" en een der heren ging onmiddellijk naar boven om ze aan de generaal te laten lezen.

Op onze vraag, wat zij dachten over de huidige toestand in Duitsland, antwoordden zij: "We staan nog op een vulkaan! We kunnen niet zeggen, hoe de onderhandelingen zullen verlopen, maar "die 14 Punkte von Wilson sind unsere Bibel"!

We vroegen hen, of ze vertrouwen stelden in Wilson, "jazekeer!" was het antwoord. "Ik ben jarenlang in Amerika werkzaam geweest, ken Wilson persoonlijk en heb veel geloof in hem. Het is echter voor ons de grote vraag, of hij sterk genoeg zal staan tegen het chauvinistische drijven der anderen".

Volgens hen was de toon bij de onderhandelingen van de Fransen "zwar höflich, aber nicht liebenswürdig" – dit laatste verwonderde ons nu niet bepaald. De houding der Engelsen en Amerikanen was anders. Als die hun hoofddoel hadden bereikt, gaven ze hun tegenstanders meer toe. De Fransen bleven echter onverzettelijk. Van Franse zijde was geen enkele tegemoetkoming te verwachten.

Om dit te preciseren, gaven zij ons het volgende voorbeeld. In de wapenstilstandsvoorwaarden stond onder andere, dat de drieduizend vrachtauto's binnen 26 dagen uitgeleverd moesten worden. In de Franse tekst staat: "dans un délai de 26 jours", in de Duitse "innerhalb 26 Tage". "U begrijpt, dat het voor de terugtocht van onze legers en voor de voedselvoorziening van Duitsland van het hoogste belang is, dat deze vrachtauto's zolang mogelijk tot onze beschikking blijven. We hebben ze broodnodig. Volgens onze lezing voldoen wij aan de voorwaarden, wanneer wij de drieduizend auto's op de 26e dag uitleveren. De eis is immers: "innerhalb 26 Tage!" De Fransen leggen "dans un délai" echter zodanig uit, dat wij de auto's in termijnen aan hen moeten overgeven. En zo zijn er telkens bepalingen, die in ons nadeel worden uitgelegd.

Ons onderhoud was van een interview in een zeer vriendschappelijk gesprek overgegaan en deze attachés waren zo welwillend, dat zij ons ten slotte nog introduceerden bij de aan het hoofdkwartier toegevoegde economische adviseur, die met de demobilisatie belast was.

Herr H., die ons verzocht zijn naam niet te publiceren, is een der grootste industriëlen uit het Rijnland, en het gesprek, dat we met hem voerden, wierp een eigenaardig licht op de opvattingen, die in de industriële kringen in Duitsland thans heersen.

Op onze vraag, of hij dacht, dat de keizer ooit in Duitsland terug zou keren, antwoordde hij: "Niemals!" Willem II, die hij persoonlijk zeer goed gekend had, was volgens hem een man van indrukken, van plotselinge ingevingen, te impulsief voor een vorst en daarbij teveel poseur. Het autocratische regeerstelsel was goed geweest onder een vorst als Willem I die een gemoedelijk en eenvoudig man was en zijn raadgevers wist uit te kiezen. Zolang "eine glänzende Figur" als Bismarck aan het hoofd had gestaan, was alles in goede banen geleid, maar Willem II had altijd slechte raadgevers gehad. Na Bismarck zijn er in Duitsland geen grote mannen meer geweest. Ook wij, industriëlen, hebben schuld. Ik erken het nu gaarne, omdat wij ons nooit met de buitenlandse politiek hebben ingelaten. "Na Bismarck zijn wij in politieke slaap geraakt. Ik sta niet op het standpunt – en ik verschil hierin met vele andere industriëlen – dat Engeland om economische redenen de oorlog heeft gewild. Engeland was echter te veel aan Frankrijk gebonden. Engeland heeft de oorlog niet gewild!"

Op onze vraag of Duitsland hem dan had gewenst, antwoordde hij: "Zeker niet. Ik geloof, dat geen der grote mogendheden de oorlog

heeft gewild. De omstandigheden buiten ons aller wil hebben hem toch doen uitbreken."

Ook vroegen wij hem, wat hij dacht van de socialisering der bedrijven. Hij gaf hierop niet dadelijk antwoord. Na even nadenken, zegde hij: Duitsland zal de bedrijven niet kunnen socialiseren zonder rekening te houden met het buitenland. Volgens mij zouden vele bedrijven in Duitsland voor socialisering in aanmerking komen, namelijk die bedrijven, waarin de techniek al zo hoog opgevoerd is, dat men individueel niet meer hoeft in te grijpen. De bedrijven echter, waar het persoonlijk element nog beslist, waar het denkend hoofd, het individu dus, telkens zal moeten ingrijpen, zijn volgens mij niet geschikt om gesocialiseerd te worden".

Meer dan een uur heeft ons onderhoud geduurd, dat op de meest prettige wijze werd gevoerd. Wij vergaten geheel, dat wij als "journalisten" waren ontvangen. Toen we even later buiten het hotel in Spa stonden, was het of wij gedroomd hadden, of wij enige uren buiten de werkelijkheid hadden geleefd.

5 december 1918

Bij de soldaten raakten der vierde armee en het Duitse hoofdkwartier te Spa. (Slot).

Na ons bezoek aan het hoofdkwartier hebben wij enige uren in Spa rondgewandeld. Eén overeenkomst was er nog met vroeger: het publiek was zeer internationaal. Men zag op de boulevards alle nationaliteiten vertegenwoordigd: Roemeniërs, Russen, Italianen, Engelsen, Amerikanen, Serviërs, Fransen en Duitsers. Maar in plaats van mondaine badgasten waren het nu voornamelijk uitgeteerde, bleke krijgsgevangenen, die hier ronddoelden, in afwachting van de

komst der geallieerde troepen, welke over enkele dagen de stad zouden binnenrukken.

Het meest beklagenswaardig waren wel de Russen, Serviërs en Armeniërs, die zich niet verstaanbaar konden maken en tegen de huizen neergehurkt zaten, met onverschillige gezichten voor zich uit starend, nauwelijks beseffend wat er om hen heen gebeurde en waar ze waren.

Amerikaanse, Engelse, Franse, Belgische en Duitse legerauto's tuften af en aan en het was een kleurige drukte in de straten. Maar als geheel maakte Spa de indruk van een vervallen grootheid. "Net een mooie vrouw, die in een paar jaar erg oud is geworden!" was de zeer juiste opmerking die een van mijn vrienden maakte.

Van het vroegere casino was weinig meer over dan een uitgebrande, zwarte ruïne. Men deelde ons mede, dat het gebouw door de Duitsers beschoten en vernield was, omdat de eigenaar zou hebben geweigerd, aan de officieren eten te verstrekken. Overigens had de stad weinig of niets geleden. Wanneer de badgasten volgend jaar weer door Spa flaneren, zullen ze waarschijnlijk aan niets meer merken, dat de oorlog vier jaar lang ook over deze badplaats is gegaan.

Op onze terugreis naar Verviers zagen we vanuit het raam beneden ons het kasteel liggen, waar de keizer verblijf had gehouden, voordat hij naar Nederland was uitgeweken.

Toen wij in Verviers terugkwamen, waren de meeste Duitsers reeds vertrokken. Enige afdelingen der achterhoede werden de volgende dag nog verwacht; daarna zouden de geallieerden hun intocht doen en zou het Duitse bewind tot het verleden behoren. Aan de bevolking was het duidelijk te merken, dat zij haar bevrijding elk

ogenblik verwachtte; de stemming tegen de Duitsers werd met het uur vijandiger.

De hotels waren niet meer zo overvol en het kostte ons geen moeite logies te bekomen. Wij namen onze intrek in het hotel St. Jean, waar wij enige zeer merkwaardige medegasten aantroffen. Aan een tafeltje naast ons zaten namelijk vier soldaten met zulke ongunstige gezichten, dat wij dadelijk begrepen met achterblijvers van de grondtroepen te doen te hebben. Zodra we dat in onze journalistieke neus hadden, besloten wij met de heren aan te pappen. Soldatenraden en attachés hadden hun hart voor ons uitgestort, waarom zouden maraudeurs niet hetzelfde doen.

Zoveel journalistieke flair hadden we al, dat we begrepen deze vier types op andere wijze te moeten aanpakken. We zetten onze hoed wat scheef op ons hoofd, trokken onze dassen een beetje naar beneden en boden de heren een glas bier. Bij het tweede glas bleek ons reeds, dat we goed hadden gezien.

Twee van hen waren uit de militaire gevangenis te Brussel ontvluht. Zodra ze in de gaten hadden gekregen dat er een revolutie was uitgebroken, hadden ze de boel kort en klein geslagen en waren ze met nog 30 anderen ontsnapt.

Nog nooit hadden ze zo'n goed leven gehad! Overal viel te "bikken" en wat overgelaten werd, was voor hen. De andere twee waren gedeserteerd van de garde. Ze hadden er nu meer dan genoeg van en vertikten het om nog langer "met de bende mee te sjouwen". Zo op hun eentje kwamen zij er veel gemakkelijker. En het was vrij wat voordeliger ook! Waarom zouden ze niet meenemen, wat de anderen achterlieten. Moest je het aan de Fransen en de Belgen

geven? Zo kwam het tenminste nog in de heimat, deed je nog een werk van liefdadigheid! Het werd nu toch immers armoe troef!

De oorlog had deze mannen psychisch geheel ontwricht. Een mensenleven – ook hun eigen – had voor hen geen waarde meer. Ze hadden de dood immers elke dag rond zich zien waren. Dit waren de kerels, die langs zijpaden slopen en met een Browning eisten, wat niet vrijwillig werd afgegeven.

Een van hen had het maartoffensief bij St. Quentin meegemaakt en later de aanval over de Chemin des Dames tot aan Château Thierry. Dat was een goede tijd! "Da habe ich gelebt wie ein junger Gott!" Het was alles zo vlug gegaan, dat het eten der Fransen nog warm op de fornuizen stond en champagne dronk je er als water. Met een compagnie van 120 man was hij in juli over de Marne getrokken, met 10 man waren ze teruggekeerd. Vijftien km teruggemarcheerd en geen plekje, waar niet de Amerikaanse granaten vielen! Je begreep nog niet goed, dat je er levend was afgekomen. Maar nu had hij er genoeg van, vier jaar lang had hij voor het plezier van de keizer gevochten, nu deed hij het voor zijn eigen genoeg!

Opmerkelijk was het, hoe trots deze kerels nog op hun grote offensieven waren "Solche Offensiven haben die Franzosen und Engländer nie gemacht! 20 Kilometer in einem tage!"

Volgens hen – en ook volgens andere manschappen en officieren, met wie wij gesproken hebben – waren de Fransen en Turco's als soldaat "ganz ebenbürtig" aan de Duitsers. Prachtige soldaten! De Engelsen en Amerikanen vooral waren veel minder. "Maar voor de "zwarten" waren we als de dood, omdat die – als je in hun handen viel – je gewoonlijk de nek afsneden. Je begrijpt, dat bij ons geen zwarte er levend afkwam, als wij er een te pakken kregen!

"De tanks waren het allerergste geweest. Die dingen kwamen altijd maar vooruit, wat je er ook tegen deed. In het begin ging je er vlak voor staan, gooide je je handgranaten er tegenaan, maar je had net zo goed met een steentje kunnen gooien. Later wist je beter, viel je aan op de flanken en wierp je je handgranaten onder de kettingen, zodat deze sprongen en de tank niet verder kon!"

Zo zaten ze uren te praten en hun ogen schitterden, als ze vertelden, hoe ze een Engelsman of een zwarte met een bajonet tegen de kant van een loopgraaf hadden "gespietst". Zulke kerels komen nu met duizenden in Duitsland terug. Dit heeft de oorlog van hen gemaakt! Hoe groot is de schuld van hen, die een volk moreel zo ontwricht hebben!

Laat in de avond voegde zich nog een landgenoot bij dit illustere gezelschap. Nog nooit hadden wij zulk een "sjaap" gezien. "Auch ein Holländer!" stelde de uit de gevangenis ontvluchte met een zekere trots voor. Ons "aangenaam kennis te maken!" Klonk niet erg gemeend.

Onze nieuwe kennis bleek een Amsterdammer te zijn, die gedurende de oorlog voor Duitsland in België spionnendienst had verricht.

"Ze hadden mij al maanden in de smiezen!" zegde hij heel openhartig, "en als ik vijf minuten langer in Brussel was gebleven, hadden ze mij te grazen genomen. Dan lag ik nu al onder de groene zoden!"

Onze landgenoot vond het nodig ons een rondje te offeren. Toen we bedankten, zegde hij lachend:

"Geneer je anders maar niet hoor! Ik heb ze plenty!" En hij haalde een handvol goudstukken uit zijn zak. Hij was absoluut niet gebelgd, dat we voor het hartelijk aanbod bedankten.

"Als jullie er vies van bent, ik niet. Centen benne centen!" En hij bestelde een fles champagne. Maar de hotelier kwam met de mededeling, dat hij al in geen vier jaar champagne meer in zijn kelder had.

De vijf heren waren dankbare sujetten geweest om te interviewen, maar als hotelgasten bevielen ze ons minder. Toen het later bleek, dat mijn twee collega's op onverklaarbare wijze in hun kamer waren opgesloten – of dit door de logés dan wel door de hotelier was gedaan is niet bewezen – besloten wij onze rekening te vragen en een ander logies te zoeken.

In het andere hotel werden wij met duidelijk uitgesproken wantrouwen ontvangen. De eigenaar zag ons voor Duitsers aan en hij had blijkbaar meer dan genoeg van deze ongewenste gasten. Met moeite kregen we twee kamers en de volgende morgen weigerde men ons een ontbijt te geven. Toen wij echter onze namen in het vreemdelingenboek hadden geschreven, was hij merkbaar opgelucht.

Bent u Hollanders? O, dan is het wat anders. Dan heb ik nog wel een ontbijt voor u!"

De laatste troepen trokken uit Verviers weg en wij vonden het wenselijk ook naar Duitsland terug te keren. Doordat wij telkens in gezelschap van Duitsers waren geweest, zag men ons voor "Deutsch-freundlich" aan en het leek ons niet raadzaam om de komst der geallieerden af te wachten. We klampten daarom maar weer een soldatenraad aan, maar deze verklaarde ons niet te

kunnen helpen. Toen wij hem van ons gesprek met de vijf maraudeurs vertelden, zegde hij:

Die kerels hebben onze naam al wat een kwaad gedaan. Bij de etappetroepen had je verscheidene van die schurken. Bij hen ging de terugtocht ook lang zo geregeld niet. Daarom hebben wij zoveel moeten achterlaten. En nu hebben we geen transportmiddelen genoeg om alles mee te nemen. Alleen in Verviers moeten we duizenden zakken meel achterlaten en dat, terwijl in Duitsland de honger voor de deur staat. "Glauben sie mir, die ganze letzte Kriegsanleihe bleibt in Belgien zurück!"

Maar intussen hadden we nog maar steeds geen gelegenheid om naar Aken terug te gaan. We besloten nog eens van onze persvoordelen gebruik te maken en klopten daarom maar direct aan bij de divisiegeneraal, die nog in Verviers was. De woorden "Holländische Presse" verschaften ons onmiddellijk drie plaatsen in de laatste soldatentrein, die uit Verviers zou vertrekken. Maar toen wij om 12 uur – Belgische tijd – aan het station kwamen, bleek het ons, dat de Duitsers nog steeds alleen met de Duitse tijd rekening hielden en we waren dus precies te laat.

Weer was het een soldatenraad, die ons te hulp kwam. Om 1 uur ging er nog een goederentrein naar Eupen; daarin was voor ons nog wel een plaatsje. We dachten, dat wij er nu waren, maar nog geen 50 meter buiten het station ontspoorde de trein. De Belgen hadden de wissel omgegooid.

Van woede was bij de Duitsers geen sprake. Ik zag de soldatenraad met de grootste kalmitte te midden van vijf Belgen staan.

"Hoe kan er nu ooit een goede verstandhouding tussen ons komen, als jullie zo doen!" betoogde hij. "Nu hebben wij het vervloekte

militarisme overwonnen en nu beginnen jullie met dat vervloekte bolsjewisme!"

De Belgen stonden meesmuilend naar hem te luisteren. Op hun gezichten zag je, dat ze dachten: "Praten jullie maar raak. Over een paar dagen zullen wij wel met elkaar afrekenen!" Wie zulke staaltjes heeft meegemaakt, kan moeilijk geloven aan een spoedige verbroedering der volkeren.

Maar ondertussen stonden wij nog maar steeds op het station te Verviers. De vier laatste wagons van onze goederentrein waren afgehaakt; het voorste gedeelte zette zich in beweging.

"Als je nog weg wil, vooruit dan!" schreeuwde de soldatenraad.

We holden de trein achterna, sprongen op de treeplank van de achterste wagen.

"Was ist denn das?" Klonk het heel onvriendelijk uit de goederenwagen, toen wij naar binnen klauterden.

In de wagen zaten twee matrozen en twee leden van de soldatenraad, die wij nog nooit hadden gezien. Erg aanmoedigend was de ontvangst niet. Wij legden de situatie uit en na veel heen-en-weer gepraat – en op voorspraak van een der matrozen, die ons in gezelschap van de soldatenraad te Aken had gezien – werd ons toegestaan mee te rijden, mits wij stil in een hoekje bleven zitten en ons niet verroerden. Dat deze waarschuwing gemeend was, bleek mij, toen ik tijdens de reis even iets tegen mijn vrienden zegde en op wilde staan om naar buiten te kijken.

"Halt's Maul, Kamerad! Das machen Sie nicht wieder, sonst gehen Sie hinaus!" Klonk het zo bits en kortaf, dat een luitenant uit de goede oude tijd het niet had kunnen verbeteren.

In de andere hoek zaten zes padvindertjes van 13 tot 14 jaar met Rode Kruisbanden om de arm. Drie dagen en twee nachten waren die kinderen voor treimbewaking gebruikt te Verviers en te Aken en ze deden het met een ernst, dat grote mensen het hen moeilijk hadden kunnen verbeteren.

Wat de heren van de soldatenraad bespraken, weet ik niet, maar erg vertrouwd leek het ons niet. Wij hoorden tenminste telkens: "Alzo funfzig Pfennige, zwei Mark, zehn Mark!" En ik dacht aan onze matroos uit Kiel, die ons op onze autotocht naar Verviers had gezegd: "Er zijn er helaas! ook, die het om het geld doen!"

Bij Herbesthal stopte de trein en stapten wij uit. Waarschijnlijk om het weer goed te maken, bood de soldatenraad ons tot afscheid een fles wijn aan.

"Haben Sie noch Geld, so können Sie auch noch Zigaretten bekommen."

Wij meenden met de fles wijn tevreden te moeten zijn. Naast het vele goede, dat wij van de soldatenraden hadden gezien, was deze laatste ondervinding voor ons een teleurstelling.

Twee uur later betraden wij bij Kerkrade weer de Nederlandse bodem op dezelfde plek, waar wij vier jaar geleden de grens waren overgetrokken. Aan de Hollandse grenskomies, die ons toen zo vriendelijk had behandeld, offreerden wij de fles wijn. De twee stukjes Kwatta, die we nog over hadden, gaven wij hem er bij cadeau.

"Twee stukken, die wij de vorige keer vergeten hebben aan te geven!"

De grenskomies lachte zo gemoedelijk als alleen een Hollandse grenskomies kan lachen.

Zo was het einde van onze vierdaagse tocht en tegelijk van onze journalistieke loopbaan. De soldatenraad van de vierde armee en het Duitse hoofdkwartier te Spa mogen ons onze brutaliteit vergeven! Met het publiceren van deze brieven menen wij een gedeelte van onze schuld te hebben ingelost!¹

6 december 1918

Uit het Duitse bezette gebied.

Keulen, 5 december. De berichten uit de steden in het Rijngebied, die door de Engelse en Amerikaanse troepen zijn bezet, melden eenstemmig dat de proclamaties van de bevelhebbers van deze troepen in toon en inhoud aanmerkelijk verschillen van die, welke de Belgische bezettingsautoriteiten in Aken en Jülich hebben afgekondigd en waarin met de reeds medegegeelde draconische straffen, zoals het doodschieten bij niet groeten der Belgische officieren, wordt gedreigd.

In de door de Amerikaanse en Engelse troepen bezette gebieden is het telegraaf- en telefoonverkeer tijdelijk onderbroken. Het zakenleven gaat echter zijn gewone gang.

¹ Ons kwam ter ore, dat er lezers zijn, die menen, dat in deze brieven enige fantasie schuilt. We kunnen hen de verzekering geven, dat het alles "werkelijk gebeurd" is.

De Belgische bevelhebbers van de troepen, die in het Nederrijnse gebied optrekken, hebben dezelfde verordeningen uitgevaardigd als in Aken en Jülich.

In Le Soir stelt een inzender voor de besluiten van generaal von Bissing of van generaal von Falkenhausen van die en die datum in het bezette gebied van Duitsland van kracht te verklaren. Daardoor krijgen de Duitsers een wetgeving die beantwoordt aan hun eigen uitlegging van het volkenrecht en de Haagse conventies, een voorrecht waarvan de Belgen vier jaar verstoken zijn geweest.

Reuter meldt uit Brussel dat de rechterlijke macht van Bergen haar gelukwensen heeft gericht aan generaal Clarck, ter gelegenheid van de bevrijding van de stad. Ze heeft zijn toestemming verzocht om zijn naam op de erelijst van de orde van advocaten te Bergen te mogen plaatsen.

De Belgische bezetting van Aken.

Onder de strenge maatregelen te Aken genomen door de Belgische bezetter, waar onder bedreiging met doodstraf aan ieder voorbijgaand burger bevolen wordt officieren te groeten, schrijft de Vorwärts, dat dit bevel een kopie is van de bekendmaking der Duitse Kommandantur in de Poolse stad Slonim. In een Russische, Poolse en Jiddische proclamatie werd de bevolking kenbaar gemaakt, dat zij iedere officier moest groeten door de hoed af te nemen. Deze proclamatie luidt als volgt: "Hierdoor wordt alle bewoners der stad bekendgemaakt, dat ze verplicht zijn bij het ontmoeten van officieren het voetpad te verlaten en te groeten door de hoofdbedekking af te nemen. Bij niet vervulling van dit bevel zullen strenge straffen uitgevaardigd worden."

De Vorwärts voegt daar aan toe, dat toen "slechts" Poolse joden door de verordening getroffen werden. "Het Duitse volk moet weten, dat het ook de schande van Aken eigenlijk aan de brutale officieren van het oude systeem dankt."

De mededeling van de Vorwärts is volkomen juist, zegt het joodse correspondentiebureau in Den Haag. De zionistische organisatie heeft herhaaldelijk bij de overheden en de Rijksdag tegen dit Duitse bevel krachtig maar zonder gevolg geprotesteerd. De publicatie van dit bevel werd door de censuur verboden. Dergelijke bevelen werden ook nog in andere steden zoals Charkow en Oeman in de Oekraïne afgekondigd.

7 december 1918

De koning van Engeland in België.

Bergen, 5 december. De koning van Engeland en de prins van Wales zijn hier per auto aangekomen. Bij het betreden van het grote marktplein deed de koning te voet de ronde over het plein, onder geestdriftige toejuichingen van de menigte en de Engelse en Canadese soldaten. Daarna vertrok de koning per auto in de richting van Brussel.

De Belgen te Aken.

Gelijk gemeld, heeft de Vorwärts, naar aanleiding van de strenge maatregelen te Aken genomen door de Belgische bezetter, geschreven, dat in de Poolse stad Slonim dezelfde proclamatie door de Duitsers is afgekondigd als nu door de Belgen in Aken. Naar onze lezer schrijft, is ook in België een soortgelijke proclamatie afgekondigd geweest door de Duitse majoor Dreckman en

aangeplakt op de muren van de gemeente Grivegnée (Luik) op 3 september 1914.

Daar stond als punt acht in:

“J’exige que tous les civils qui circulent dans ma circonscription, principalement ceux des localités de Beyne-Heusay, Fléron, Bois de Breux, Grivegnée, témoignent de leur déférences envers les officiers allemands, en ôtant leur chapeau ou en portant la main à la tête comme pour le salut militaire. En cas de doute, on doit saluer tout militaire allemand. Celui qui ne ‘s exécute pas doit ‘s attendre à ce que les militaires allemands se fassent respecter par tous les moyens”.

(Ik verlang, dat alle burgers, die in het gebied onder mijn bevel verkeren, met name in de plaatsen Beyne-Heusay, Fléron, Bois de Breux en Grivegnée, hun eerbied tegenover de Duitse officieren zullen doen blijken door het afnemen van de hoed of door de hand naar het hoofd te brengen bij wijze militair saluut. In geval van twijfel moet men iedere Duitse militair groeten. Wie hieraan niet voldoet, moet verwachten, dat de Duitse militairen zich door alle middelen ontzag zullen weten te verschaffen).

9 december 1918

Uit het Rijnland.

Men schrijft ons uit het Rijnland:

Het optreden der Belgen in Aken en Gulik, een onverwachte herdruk van het militarisme, heeft de lieden bang gemaakt en ze praten nerveus over de mogelijkheid, dat er ook Amerikanen en Engelsen komen, die heel anders optreden tegenover de bevolking,

die naar rust verlangt en niets liever wil dan in rust gelaten te worden. In de tram geen ander onderwerp dan dit ene en als er een beweert gehoord te hebben, dat er ook hier Angelsaksische troepen in aantocht zijn, hoort men haast een zucht van verlichting.

In Krefeld zelf is alles verdwenen, wat aan voorafgaande dagen herinnert. Geen vlaggen of nationale insignes! Geen plakkaat van de laatste oorlogslening en andere opschriften! In de uitstallingen der winkels, zelfs in de boekwinkels is alles verwijderd, wat aan nationale dingen herinnert en ten overvloede is de vol gespijkerde St. Georg zorgvuldig verwijderd. Vergeleken bij vroeger is Krefeld een blanco stad geworden.

Ook in ander opzicht verschilt dit Krefeld van de Duitse steden in oorlogstijd. In vele winkeluitstallingen zijn de artikelen geprijsd; er liggen, o wonder! kaartjes met de prijs. In de overvolle uitstallingen der sigarenwinkels eveneens talrijke kistjes met ... schappelijke prijzen. Terwijl aan de overzijde van de Rijn een sigaar ten minste één mark kost, zijn er hier reeds van 25 pfennig af te verkrijgen. Ginds krijgt men er ten hoogste drie of vier tegelijk, doch hier heerst opeens overvloed, wie wil kan zoveel kisten kopen naar believen! Wat de aantocht van vijandelijke troepen toch niet uitwerken kan!

Om niet onverhoopt afgesneden te worden van de rechter Rijnsoever had ik mij in Krefeld gehaast en tevoren geïnformeerd, wanneer de bezettingstroepen zouden binnen rukten. Daarvoor bestond helemaal geen vrees. Op zijn vroegst werd donderdag de Belgische ruitery verwacht. Maar ik liet me toch niet verleiden om in Krefeld te blijven en nam 's avonds de tram naar Düsseldorf.

Ik koop een der juist uitgekomen kranten en lees, dat volgens een bevel van de Belgische commandant van Neuss van 8 uur 's avonds

af de verbinding tussen beide Rijn oevers geheel stopgezet moet worden. Ik had juist de laatste tram, die nog Düsseldorf kon bereiken.

Dat gaf in de tram een hele opschudding. Iedereen had gedacht, dat de bezettingstroepen successievelijk dit Rijngebied zouden bezetten met de Rijnbrug als sloteffect. Dat de afsluiting onverwachts van Neuss zou kunnen komen, daaraan had niemand gedacht! Heel wat passagiers, die toch niet meer uit Düsseldorf terug konden, verlieten de tram; anderen stormden er weer in, begerig om thuis aan de overzijde te komen en helemaal niet begerig om wie weet hoe lang aan deze Rijnzijde te moeten blijven! Ook waren er optimisten, die zelfs nu nog onder het Duitse volk voorkomen, die beweerden, dat de Belgische maatregel van korte duur zou zijn en misschien de volgende dag opgeheven zou worden.

Onder vies regenweer naderde de tram Oberkassel, de voorstad van Düsseldorf, waar zoveel duizenden Düsseldorfers wonen die hun bezigheden aan de overzijde hebben. Langzaam naderde de tram de Rijnbrug, telkens ophoudend en voorzichtig voortgaand. Aan de overzijde, aan het begin van de brug een Engelse auto dwars op de toegangsweg geplaatst. Aan beide zijden bouwden enkele Tommies een barricade. Een paar pelotons Belgische infanterie rukten aan en stelden zich op. Daarmee was de afsluiting voltooid.

Stil, zonder rumoer was alles geschied en wie niet beter wist, zou nooit gedacht hebben, dat hier zo'n gewichtige gebeurtenis geschiedde.

Intussen voor deze bewoners een onaangename verrassing, die menigeen van zijn woning afgesloten heeft. Want, zoals de volgende dag in Düsseldorf bekendgemaakt werd, zal de afsluiting

streng gehandhaafd worden en mag niemand de Rijnbrug passeren. Een uitzondering is gemaakt voor de arbeiders in Oberkassel, die in Düsseldorf werken.

12 december 1918

Een uitnodiging van de stad Luik.

Brussel, 11 december. De stad Luik heeft een afvaardiging naar Parijs gezonden om Poincaré, Foch en Clemenceau uit te nodigen een bezoek aan Luik te brengen.

Er zullen tevens stappen worden gedaan om president Wilson te verzoeken op zijn doortocht door België naar Luik te komen.

België.

De 4e oktober 1914 heeft de Kölnische Zeitung het vermaard geworden manifest van de 93 Duitse hoogleraren gepubliceerd, waarin de daden der Duitse legers in België werden goedgekeurd en de Belgen werden beschuldigd een sluipschuttersoorlog te voeren.

Thans heeft de academische raad der Luikse hogeschool op dit manifest geantwoord, in de vorm van een protest, waarin de wandaden der Duitse troepen te Luik in herinnering worden gebracht om aan het slot te verklaren, dat de ondertekenaars van het Duitse manifest, wegens het vaststellen, zonder bewijs zonder kritiek, van feiten, die onjuist zijn gebleken; wegens het haatdragend belasteren van de Belgische burgerbevolking; wegens het ondertekenen op bevel van het manifest of het niet herroepen der feiten, toen de waarheid bekend werd, – zichzelf hebben veroordeeld en onteerd.

Wapenstilstand en vredesonderhandelingen.

Onze correspondent te Brussel schrijft:

Ik verneem uit goede bron (in overeenstemming met hetgeen wij reeds gemeld hebben – redactie) dat de afkondiging te Aken over het verplichte groeten van Belgische soldaten en het fusilleren van al wie weigerde dit te doen, eigenlijk tot niets anders moest dienen dan om de Duitsers in te lichten over de wijze waarop hun eigen troepen in België waren opgetreden. Toen generaal Gracia, die het bericht niet uitplakken, van het front naar zijn geboortestad Bergen terugkeerde, werden hem de Duitse verordeningen aldaar ter hand gesteld. Onder deze proclamaties was er een, die hij letterlijk liet overschrijven en bij zijn aankomst te Aken aanplakken – eenvoudig ter kennisgeving. Dat Belgische soldaten het bericht op strenge wijze hebben doen eerbiedigen, is mogelijk en natuurlijk. Zodra de les gegeven, is de afkondiging echter ingetrokken en werd zij vervangen door een oudere, waar geen sprake meer is van soldaten te groeten, doodschieten zonder vonnis, enzovoort. Die tweede verordening is integendeel geheel in de zin van het legerbevel van koning Albert, waarin aan de soldaten uitdrukkelijk wordt voorgeschreven, zich tegenover de bevolking van het bezette gebied zo aardig en correct mogelijk te gedragen.

Uit alle hier toegekomen berichten blijkt trouwens de gedweë en gelaten houding der Rijnlanders. Het fiere gedrag der Belgen onder Duits gezag is onder hen niet te zoeken. De psychologische en morele reden daarvan ligt niet ver: onder de Belgen het zeer scherpe een gevoel van gekrenkt en verdrukt recht; bij de Duitsers het steeds dieper groeiend besef van schuld, dat hun bladen niet meer trachten te verbloemen. De Belgische bezetting van het Rijnland kan zeer lang duren; bij de Belgen zit het gevoel er diep in,

en uit hogehand wordt dit aangekweekt, dat het hun meer om bescherming dan om verdrukking te doen moet zijn.

13 december 1918

Een schuldige aan wreedheden bestraft?

Parijs, 12 december. De correspondent van de New York Herald te Koblenz meldt, dat de Duitse generaal von Tesny, die in het begin van de oorlog gouverneur van Belgisch Luxemburg was, te Trier gearresteerd is en naar Metz gebracht. Het is nog niet precies bekend waarvan hij wordt beschuldigd, maar hij zal onder andere aansprakelijk worden gesteld voor de terechtstelling, zowat zonder vorm van proces, van 112 inwoners van Aarlen.

Brussel, 12 december. De Dernière Heure meldt, dat een burger bij St.-Vith (provincie Luik) op een Engelse schildwacht geschoten heeft. Het schot miste en de burger werd door de soldaat gedood. Een Engels officier heeft een tweede aanrander neergeschoten.

Generaal Michel, als verdediger van Namen op de voorgrond getreden, is tot opperbevelhebber der Belgische bezettingstroepen in Duitsland benoemd.

16 december 1918

Onze correspondent te Brussel seint, dat de stad Luik op 22 december de gezanten Brand Whitlock, markies de Villalobar en van Vollenhoven zal ontvangen, teneinde hun de dankbaarheid van Luik uit te drukken en hun het ereburgerschap van de stad toe te kennen.

18 december 1918

Ereburgers van Luik.

Brussel, 17 december. De stad Luik : morgen zal de heren Brand Whitlock, de Villalobar en van Vollenhoven, onderscheidenlijk vertegenwoordigers van de Verenigde Staten, Spanje en Nederland, de titel van ereburger van Luik toekennen.

Het antwoord der Luikse professoren aan de Duitse intellectuelen.

In ons ochtendblad van 12 dezer hebben wij gemeld, dat de academische raad van de universiteit te Luik (de 2^e dezer) een antwoord wereldkundig gemaakt heeft op het veelbesproken manifest van de 93 Duitse intellectuelen, dat de 4^e oktober 1914 door de Kölnische Zeitung gepubliceerd is.

We laten hieronder een vertaling² van het antwoord der Duitse professoren volgen:

De academische raad van de universiteit te Luik maakt van de gelegenheid van zijn eerste bijeenkomst, sedert de vrijheid van het woord hem hergeven is, gebruik om een protest te laten horen, dat hij sedert meer dan vier jaar met moeite teruggelaten heeft.

De 4^e oktober 1914 heeft de Kölnische Zeitung onder de titel: "Das Geistige Deutschland an die Kulturwelt" het voortaan beruchte manifest openbaar gemaakt, waarin 93 geleerden, schrijvers en kunstenaars met hun persoonlijke eer de misdaden van het Duitse leger dekken.

Dat document heeft bij de professor van de universiteit te Luik de levendigste verontwaardiging gewekt.

² Vertaling van de tekst, die wij in de Echo Belge aantreffen.

Op het ogenblik, waarop de ondertekenaars van het manifest, elke wetenschappelijke methode ten spot, zonder de moeite genomen te hebben, zich op de hoogte te stellen, feiten bevestigden, waarvan zij de juistheid niet konden beoordelen, hebben wij de sprekende bewijzen van hun leugen onder de ogen.

Ze bevestigden dat, "de Belgische bevolking 1000 en 1000 maal, ondanks alle waarschuwingen, verraderlijk op de Duitse troepen geschoten had".

Wij hadden integendeel gezien, dat in tal van dorpen in het land van Herve, te Moelingen, Berneau, Barchon, Battice, de kreet "man hat geschossen" eenvoudig tot voorwendsel gediend had voor de wreedheid der soldaten.

Verscheidenen onder ons hadden gelukkig, wetenschappelijk naar sluipschutters gezocht en niemand had er één enkele gevonden. Integendeel hadden wij "duizenden en duizenden malen" vastgesteld, dat de branden en de moorden op bevel voorbereid en uitgevoerd waren, op vastgestelde plaatsen en uren; we wisten, dat Duitse soldaten op het bepaalde ogenblik geschoten hadden om de Belgische bevolking te beschuldigen.

Een van ons, professor Maurice, heeft, als burgemeester van Visé, het schandelijkste en wreedste martelaarschap ondergaan, omdat hij voor de onschuld van zijn gemeenteleden heeft ingestaan toen de Duitse troepen, na acht dagen bezetting, stelselmatige verwoesting, plundering en brandstichting, de moord op 33 burgers en de deportatie van 1200 anderen in het vriendelijke, kleine stadje organiseerden.

We hadden het getuigenis – onaanvechtbaar en bovendien bevestigd – van onze collega's te Leuven niet nodig om te

betwijfelen, dat de Duitse troepen "tegen hun zin een deel van de stad gebombardeerd hadden als represaille tegen een razende bevolking, die hen verraderlijk van haar woningen uit aanviel."

"We hadden gezien, rond de universiteitslokalen van het centrum van Luik, hoe er een schermutseling wordt voorbereid, waarvan moorden en branden van verscheidene straten het gevolg zijn.

Vanuit ons academisch paleis heeft een verdwaasde Duitse troep 17 onschuldige bewoners van het universiteitsplein gedood en daar heeft men gezien hoe Duitse soldaten ongelukkig, die zich redden, in de vlammen terugwierpen.

De tonelen, die zich de 20^e en 22^e augustus 1914 afgespeeld hebben in het zoölogisch instituut en in het anatomisch instituut, waar een onzer, prof. Damas, en zijn personeel 10 maal het gevaar gelopen hebben om gefusilleerd te worden, hebben ons volkomen omtrent het terroristische optreden van het Duitse leger ingelicht.

Toen wij in het manifest dan ook lazen, dat de Duitse soldaten nooit een aanslag gedaan hadden op het leven en de eigendom van één enkele Belgische burger zonder dat dit geboden was door de meest strikt geoorloofde verdediging, konden wij terecht uitroepen: "Leugen!" En toen men ons voor "moordenaars" uitmaakte, omdat wij gekwetsten verminkt, geneeskundigen in de uitoefening van hun beroep gedood hadden, konden wij uitroepen: laster!

Toen men vervolgens in het algemeen betoogde, dat wij, die de Duitse oorlog leidden, "het volkenrecht niet miskenden", hadden we slechts om ons heen aan te wijzen hoe de rechten van de bezetter verstaan werden: gemeenten getroffen door collectieve boetes; onze fabrieken van hun machines beroofd; opvoedingen, die de behoeften van de oorlog te buiten gingen om een concurrent

te verarmen; we behoefden slechts onze eigen wonden te tonen, de wijze, waarop het particuliere eigendom der aan de wetenschap gewijde inrichtingen geëerbiedigd werd: onze laboratoria voor fysica, scheikunde, metaalonderzoek verwoest; onze hospitalen, onze klinieken gedesorganiseerd en bedorven; diefstallen in onze bibliotheek en in onze verzamelingen.

Toen men ons, ten slotte, zegde, dat "de Duitse soldaten vreemd zijn aan elke wreedheid, die met de tucht in strijd is", hadden we slechts ons land te doorlopen, op enkele kilometers afstand, om de graven van kinderen, vrouwen, grijsaards, die als sluipschutters terechtgesteld waren, te tellen, of naar het verhaal te luisteren van de aan de slachtoffers voor hun dood opgelegde kwellingen.

En laat men niet aankomen met het excuus van de dronkenschap der overwinning bij de invasie. Zo die wreedheden gedurende de eigenlijke bezetting opgehouden hebben, dan is dat omdat het terrorisme niet meer nodig geoordeeld werd. Maar wij hebben dezelfde wreedheid en dezelfde perversiteit teruggevonden in de behandeling van de burgerlijke gevangenen, in die nooit te vergeten misdaad van de massadeportaties der arbeiders en nog zeer kort geleden de achterna komende ontploffingen en de ontelbare excessen, die er bij de terugtocht van de legers begaan zijn.

Onwaar wat de feiten betreft, beledigend naar de vorm, was het manifest in het bijzonder kwetsend door zijn wijze van redeneren.

De schending van de onzijdigheid van België werd voorgesteld tegen alle waarheid, tegen alle waarschijnlijkheid in als de voorwaarde voor het voortbestaan van Duitsland en als een uit strategisch oogpunt voordelige krijgsverrichting, terwijl het ging om juridische verplichting, en nakoming van het gegeven woord.

Het Duitse militarisme werd bovendien aangeroepen als de stem van de Duitse cultuur, alsof genie, wetenschap en kunst afhingen van het aantal kanonnen en regimenten.

De 93 ondertekenaars van het manifest hebben hun eer op het spel gezet: "we zullen deze oorlog voeren als een beschaafd volk, zeggen zij. Onze naam en onze eer zijn er borg voor."

- omdat zij zonder bewijs zonder kritiek feiten als waar hebben voorgesteld, die als onjuist zijn erkend;
- omdat ze, door haat vervuld, onze burgerlijke bevolking belasterd hebben;
- omdat ze – althans enkele – op bevel getekend hebben en daarop niet teruggekomen zijn toen de waarheid bekend werd;

hebben deze mannen zichzelf gevonnist, ze hebben zich onteerd.

Dit stuk is namens de academische raad getekend door de professoren A. Gravis, C. Le Paige, E. Mahaim.

19 december 1918

Een Waals protest.

Luik, 18 december. Een groep Waalse inwoners van Luik heeft bij het parlement een rekest ingediend, waarin de spoed wordt betreurd, waarmee de regering de Vlaams-Waalse kwestie heeft geopend, en waarin geprotesteerd wordt:

1. Tegen het feit dat de nieuwe regering is samengesteld en het parlement is bijeengekomen, aanstonds na de bevrijding van Vlaanderen, zonder de ontruiming van Walenland af te wachten;
2. Dat de Walen bijna geheel van de regering zijn uitgesloten;

3. Dat de regering de oprichting van een Vlaamse hogeschool te Gent heeft afgekondigd, zonder af te wachten dat de nationale vertegenwoordiging zich hierover uitspreekt;
4. Dat de verklaring der regering om het beginsel van de gelijkheid der beide talen te aanvaarden een gevaarlijk flamingantisch sofisme is om beter de taal der Franse beschaving te bestrijden.

Havas meldt uit Hoi (België) dat ten gevolge van het verzakken van de weg in de tunnel bij het station van Hoi, 17 Schotse soldaten, die onvoorzichtig bovenop het dak van enige spoorwagons waren gezeten, werden gedood.

De koning van België is gisteren te Arlon geweest. Hij werd op het provinciehuis officieel ontvangen. De Franse generaal Guillaume, commandant van het derde Franse leger en generaal Dickman, commandant van het derde Amerikaanse leger waren aanwezig. De koning bracht ook een bezoek aan de kathedraal.

21 december 1918

De eerste brigade der Belgische cavalerie heeft bij haar opmars gisteren de streek van Homburg-Moresnet bereikt.

22 december 1918

Volgens een dezer dagen verschenen officieel Belgisch bericht hebben de Belgische troepen de linkeroever van de Rijn van Sturzelberg tot de Duits-Nederlandse grens bezet.

25 december 1918

De provinciale raad van Henegouwen heeft besloten president Poincaré uit te nodigen om zich op zijn reis in België, in maart aanstaande, ook te Bergen op te houden.

27 december 1918

Luik, 26 december. Maarschalk Foch is vanochtend hier aangekomen. Hij middagmaalde bij de gouverneur der provincie en verliet dadelijk daarna de stad.

30 december 1918

Volgens de Soir is er naar Havas ons uit Brussel overseint, een van de door de Duitsland uitgeleverde, zwaar beschadigde locomotieven, bestuurd door Duits personeel, tussen Floreffe en Flawinne, bij Namen, op een stilstaande trein met troepen gelopen. Er zijn 30 Engelse soldaten gekwetst; van sommigen onder hen is de toestand ernstig. Er zijn drie machinisten van het Duitse personeel aangehouden.